

سەستەری دووهم – بەھارە 2023-2024

بەشی دووهم

نەژمیری بەرھەمی نیشتمانی - حسابات الناتج الوطني- National Product Accounts

چەمکە بنەرەتیەکانی پەییوەست بە چالاکیی ئابووری:

چەمکی چالاکیی ئابووری- مفهوم النشاط الاقتصادي- The Concept of Economic Activity

چالاکیی ئابووری بە کۆی ئەو کردارە ئابوورییەکان پێناسە دەکەیت کە مەبەستی دابینکردنی پێداویستی سەرەتایی و لاوەکیەکانی و گەشتن بە سامان ئەنجامی دەدات، ئەم کردارەکانە لە بەرھەمەینان بەکاربردن و ئالوگۆڕی کالای و دابەشکردن دەناسرێت. لەو شوێنەدا کە کۆمەڵێک سەرچاوەی بەرھەست بەکار دەدات (سەرماوە، زەوی، کار، پیکھستن، تەکنەلۆجیا...)، کە پێیان دەوترێت فاکتەری بەرھەمەینان. چالاکیی ئابووری لە ئاستی ئابووری هەموو کەسێک بە کۆی پڕۆسەکانی بەرھەمەینان، بەکاربردن و ئالوگۆڕکردن پێناسە دەکەیت لە سەرچاوە ئابوورییەکان کە لە نیوان بریکارە ئابوورییە جیاوازەکاندا پوودە دەن کە ئەم ئابوورییە پێکدەھێنن بە پێی کۆمەڵێک لە سیستەم و سیاسەتی دیاریکراوە لە لایەن دەوڵەتەو بە مەبەستی پیکھستن و بەدەستھێنانی ھاوسەنگی جۆراوجۆر و چارەسەرکردنی ئەو ناھاوسەنگیانە کە لە بیکاری، ھەلاوسان، گەشەیی ئابووریدا پوودە دەن، ھەر و ھا گۆراوە گشتییەکانی دیکەش.

ئەو کەرتانەی کە ئابووری پێکدەھێنن - القطاعات المكونة للاقتصاد

چالاکیی ئابوورییەکان بە پێی جۆری ئەرک و تاییەتەندیەکانیان دابەش دەکەین و پۆلێن دەکەین، بە شێوەیەکی گشتی ئەم چالاکییانە پۆلێن دەکەین بۆ چوار کەرتی گشتگیر، لە نیوانیاندا رۆیشتنی راستەقینە و رۆیشتنی پارە (تدفقات حقيقية ونقدية) پوودەدات کە بەشدارە لە بەرھەمەینانی کالای و خزمەتگوزارییە جۆراوجۆرەکان و تێرکردنی کۆی خواست. ئەم کەرتانە بریتین لە:

1. کەرتی خێزان (بەکاربردن) - القطاع العائلي - Households Sector:

ئەم کەرتە ئەو ئەندامە جیاوازانە کۆمەڵگا دەگرێتەو کە کالای و خزمەتگوزارییە جۆراوجۆرەکانی بەرھەم ھێنراو دەکەن و بەکاری دەھێنن، بەو پێیەدا ھاواتەکانیان لە پیکھستی بەشداریکردنیان لە گەڵ ئەو رگەزانە کە بەرھەمەینان کە خاوەنداریتی دەکەن (زەوی، کار، سەرماوە، پیکھراو) لە پڕۆسەیی بەرھەمەینانی جۆراوجۆر کە لە لایەن کەرتەکانەو ئەنجام دەدرێن.

2. کەرتی بازرگانی (بەرھەمەینان) - قطاع الأعمال أو الإنتاج - Business Sector:

ئەم کەرتە پیکھستی لە دامەزرادەیی ئابووری تاییەت جۆراوجۆر کە کالای و خزمەتگوزاری بەرھەمەندەھێنن بە بەکارھێنانی فاکتەرەکانی بەرھەمەینان کە لە کەرتی خێزان بەدەستیان ھێناوە، لە بەرامبەردا ئەو بە گەڕانەو بە فاکتەرەکانی بەرھەمەینان (مولکانە، کرێ، سوو، قازانج) ناسراوە پێدەدرێت، ئەو خەرجییە کە ئەم کەرتە ئەنجامی دەدات پێی دەوترێت خەرجکردنی و بەرھەمەینان.

سەستەری دووھم – بەھارە 2023-2024

3. کەرەتی حکومی- القطاع الحكومي- Government Sector:

ئەم کەرەتە ھەموو دامودەزگا و پیکھاتەکانی دەوڵەت لەخۆدەگرێت کە خزمەتگوزاری گشتی پێشکەش دەکەن بە دابینکردنی پرۆژە و ئاسانکاری سەرھەتایی، و ژێرخان کە لەلایەن کەرەتی تاییبەتەو دەبێت ناکرێت، ھەرۆھا تیشک دەخاتە سەر دەستیوھەردانی دەوڵەت وەک کەرەتیک لە چالاکییەکاندا. ھەرۆھا پێویستە ئاماژە بەو بکرێت کە خەرجییەکانی حکومەت دابەشکراوە بەسەر:

أ. خەرجییەکانی ئیستات (الانفاق الجاری): کرێ و مووچەیی فەرمانبەرانی دەگرێتەو.

ب. خەرجی بەکاربردن: کرینی حکومەت بۆ کالا و خزمەتگوزارییەکان کە لە کورتخایەندا بەکار دەھێنرێن.

ت. خەرجکردنی حکومەت بۆ سەرۆت و سامانی نەگۆڕ: کرینی حکومەت بۆ بالەخانە و ئامێرە جوړاوجۆرەکان دەگرێتەو.

4. کەرەتی دەرەکی- القطاع الخارجي- Foreign Sector:

ئەم کەرەتە ھەموو مامەلە ئابوورییەکانی ولات لەگەڵ جیھانی دەرەو لەخۆدەگرێت، وەک: کرینی کالا و خزمەتگوزاریی بیانی، کە پێی دەوترێت ھاوردە، یان فرۆشتنی کالا و خزمەتگوزاری ناوخوازی لە دەرەو، کە پێی دەوترێت ھەناردە، جگە لەوھش بۆ گواستنەوھێ سەرمايە بۆ دەرەو و لە دەرەو. بەو پێیە ھاوردەکردن بە دزەکردنی پارە بۆ دەرەوھێ ولات دادەنرێت، بە پێچەوانە ھەناردەکردن کە بە ھێنانی دراوی قورس (العملة الصعبة) دادەنرێت و بەم شێوھێ بەھای زیادکراو بۆ ئابووری دروست دەکات، ئەوھێ ئەم کەرەتە زیاد دەکات بۆ چالاکیی ئابووری لە رێگە ھێ جیاوازی نیوانیانەوھێ ھێسابی بۆ دەرکەریت، کە بەرھەمەکە پێی دەوترێت پوختە ھێ ھەناردەکان (صافي الصادرات).

سەرھەمی بەرھەمی ناوھێخۆ (GDP) - إجمالي الناتج المحلي - Gross Domestic Product

کۆی بەھاکانی کالا و خزمەتگوزارییە کۆتاییەکانە کە ئابووری لە ماوھێ دیاریکراویدا کە لە ناوخوادا بەرھەم دەھێنرێن ھێژمار دەکات. بەلام لەوانە ھێ ئەم رەگەزانە خواوھندارێتی ھاوالاتی نەبن (بۆ نمونە کۆمپانیا بیانییەکان بن)، ئەمەش واتە گەرانیوھێ رەگەزەکانی بەرھەمھێنان کە دەچنە دەرەو. لە ھەمان کاتدا ھۆکاری بەرھەمھێنانی نیشتمانی ھەن کە لە دەرەوھێ ولات کاردەکەن و بەم شێوھێ داھات وەرەگرن کە لە ناوخوادا دەگوازرێنەوھێ. جیاوازی نیوان ئەم گەرانیوھێیانە کە لە دەرەوھێ ولات دەگوازرێنەوھێ و ئەو گەرانیوھێیانە کە لە ناوخوادا دەگوازرێنەوھێ سەر پوختە ھێ گەرانیوھێ فاکتەرەکانی بەرھەمھێنان (Net Factor Payments). نیشان دەدریت. کاتیک ئیمە پوختە ھێ داھات لە ھۆکارەکانی بەرھەمھێنانەوھێ بۆ بەرھەمی ناوخوازی زیاد دەکەن، داھاتی گشتی نیشتمانی (GNP) بەدەست دەھێنن.

$$\text{سەرھەمی بەرھەمی نەتەوھیی} = \text{پوختە ھێ گەرانیوھێ فاکتەرەکانی بەرھەمھێنان} + \text{سەرھەمی بەرھەمی ناوخوازی}$$

سهسته ری دووهم – به هاره 2023-2024

پوخته ی بهرهمی ناوه خۆیی (NDP) - صافی الناتج المحلي- Net Domestic Product

بهره مهینانی کالاو خزمه تگوزاری پیتیستی به به کارهینانی ئامیرو که رهسته و باله خانه هه یه، که به تیپه ربوونی کات ریزه یه کی دیاریکراو له ته من یان توانای بهرهمهینانیان له دهست ددهن و ئه مهش پیی دهوتریت دابه زینی به های سه رمایه. له ئه جامدا بهرهمهینهر بریکی دیاریکراو بو پاراستنی ئامیر و ئامیرهکان و کرینی ئامیر و ئامیری نوێ بو گۆرینی کۆنهکان ته رخان دهکات. کاتیگ ئه و بره پارهییه ی که بو دابه زینی به های سه رمایه ته رخان کراوه له بهرهمی ناوه خۆیی گشتی ده برین، بهرهمی ناوه خۆیی پاک به دهست دهینین.

سه رجه می داها تی ناوه خۆ- (GDI) - إجمالي الدخل المحلي- Gross Domestic Income

کۆی داها تی هۆکارهکانی بهرهمهینان که به شداربوون له پرۆسه ی بهرهمهینان له ماوه ی دیاریکراودا، به له زۆری سالیگدا.

❖ خه رجه ی گشتی - الإنفاق الكلي Total Expenditure

پیکدیته له خه رجه یهکانی به کارهینانی تابهت (C)، خه رجه یهکانی وه به رهینان (I)، خه رجه یهکانی حکومهت (G)، پوخته ی مامه له ی دهره کی (خه رجکردن) (X-M).

پوخته ی بهرهمی ناوه خۆیی = سه رجه می بهرهمی ناوه خۆیی - دابه زینی به های سه رمایه

بهرهمی که سی - الدخل الشخصي- Personal Income

له پوخته ی داها تی ناوه خۆ (NDI) پیکدیته وهک: کرێ و مووچه، قازانج و سوود، کرێ و مولکانه و دوا جار داها تهکانی دیکه.

- پوخته ی داها تی ناوه خۆیی
- مووچه ی خانه نشینی
- باجهکان قازانجی کۆمپانیاکان
- قازانجی راگیراوه (محتجزه)
+ پارهدانی دسه بهری کۆمه لایه تی
+ به خشهکانی تاکه که سی
= داها تی که سی

داها تی تاکه که سی بهردهست - الدخل الشخصي المتاح- Personal Disposable Income

ئه و داها ته یه که تاک ده توانیت مامه له ی پتوه بکات و خه رجه بکات بو به کارهینانی کالاو خزمه تگوزارییه جوړاو جوړهکان و هه لگرتنی ئه وه ی دیکه له شیوه ی پاشه که و تکردندا.

داها تی تاکه که سی بهردهست = داها تی تاکه که سی - باجی داها تی

سەستەری دووهم – بەهاره 2023-2024

گرنگی پێوانه‌کردنی چالاکی ئابووری - اهمیة قیاس انشاط الاقتصادي:

پێوانه‌کردنی چالاکی ئابووری (ئەژمیری بەرهم) یه‌کیکه له پێوه‌ره ئابوورییه گرنگه‌کان له به‌دواداچوونی گه‌شه‌سەندنی چالاکی به‌رهمه‌پێنان له ولاتدا، به‌و پێیه‌ی گرنگیه‌که‌ی له‌م خالانه‌ی خواره‌وه‌دایه:

1. به‌ پێوه‌ریکی بنه‌رته‌ی داده‌نریت بۆ پێوانه‌کردنی گه‌شه‌ی کۆمه‌لگا جیاوازه‌کان، به‌و پێیه‌ی ده‌توانین گه‌شه‌ی راسته‌قینه‌ی ئابووری نیشتمانی بزانی.
2. ڕینگه‌ ده‌دات سیاسه‌ته‌ ئابوورییه‌کانی داها‌توو دیاری بکړین، به‌مه‌ش سه‌رچاوه‌ ئابووری و مرۆبیه‌کان به‌ شێوه‌یه‌کی دروست و به‌پێی پێویستیه‌ نیشتمانییه‌کان کۆبکړینه‌وه.
3. ڕینگه‌ به‌ عه‌قلانیکردن و گه‌یشتن به‌ دادپه‌روه‌ری کۆمه‌لایه‌تی ده‌دات له‌ ڕینگه‌ی پالپشتیکردنی که‌رته‌کان و سه‌پاندنی باج به‌سه‌ر ئه‌وانی تردا بۆ به‌ده‌سته‌پێنانی جو‌ریک له‌ هاوسه‌نگی.
4. ڕینگه‌ به‌ پێشبینیکردنی کێشه‌ ئابوورییه‌کانی وه‌ک هه‌لاوسان، بیکاری و ڕیژه‌ی گه‌شه‌ی خاوه‌ده‌دات و ڕینگه‌ ده‌دات و به‌م شێوه‌یه‌ سیاسه‌تی گونجاو بۆ چاره‌سه‌رکردنیان دیاری ده‌کات.
5. بۆ خه‌ملاندنی ئاستی گه‌شه‌سەندنی ئابووری به‌کارده‌یت.
6. به‌شداری هه‌ر که‌رتیک له‌ قه‌باره‌ی به‌رهم‌دا ڤوون ده‌کاته‌وه، به‌مه‌ش به‌رهم‌دارترین که‌رته‌کان ده‌ستنیشان ده‌کړیت و پشتگیری و هاندانی که‌رته‌کانی دیکه‌ ده‌کات.
7. ڤه‌نگدانه‌وه‌ی سه‌قامگیری بارودۆخی ئابووری و سیاسی ولاته.
8. ده‌ستنیشانکردنی شیوازی دابه‌شکردنی داها‌ت له‌ نیوان تاکه‌کاندا و ئاستی خو‌شگوزه‌رانی ئابووری کۆمه‌لگا دیاری بکات.

کێشه‌کانی پێوانه‌کردنی به‌رهم - صعوبات قیاس الناتج-

سه‌ره‌پای گرنگی دیاریکردنی به‌های چالاکی ئابووری له‌ هه‌لسه‌نگاندنی ئاستی ئه‌دای نیشتمانی و له‌ دیاریکردنی ئاستی گه‌شه‌ی ئابووری، ئەم به‌هایه‌ وه‌ک خه‌ملاندنیک ده‌میتێته‌وه‌ و له‌ ئەنجامی ئه‌و ئاسته‌نگ و سه‌ختیه‌ زۆرانه‌ی که‌ ڕینگه‌ی له‌م کاره‌ ده‌کهن، راست نییه‌، سه‌ره‌پای بوونی سی شیوازی جیاواز بۆ هه‌ژمیرکردنی، که‌ له‌وانه‌یه‌ هه‌ندیک کێشه‌ بخه‌ریته‌ڤوو، بۆ نمونه‌:

1. نه‌بوونی زانیاری و داتای ئاماری ورد بۆ هه‌موو که‌رته‌ ئابوورییه‌کان و هه‌موو به‌رهمه‌کان.
2. کێشه‌ی دووجار ژماردنی هه‌ندیک به‌رهم، ئەمه‌ش کاتیک ده‌رده‌که‌وێت که‌ به‌های کالاکه‌ زیاتر له‌ جاریک هه‌ژماری بۆ بکړیت، به‌تایبه‌تی بۆ کالای نیوانگیر (الوسیطه).
3. ناتوانریت هه‌ندیک به‌رهم بپتوریت که‌ به‌رهمه‌پێنه‌ره‌کانیان به‌کاریده‌هینن بۆ ئه‌وه‌ی به‌ بازاردا تینه‌ڤه‌رن.
4. پشتگوێخستنی هه‌ندیک چالاکی ئابووری به‌هۆی نه‌توانینی پێوانه‌کردنیان، وه‌ک خزمه‌تگوزارییه‌ که‌سییه‌ بازارگانیه‌کان، وه‌ک خزمه‌تگوزاری خانمانی ماله‌وه‌، کاری نۆژه‌نکردنه‌وه‌، به‌رهمه‌ی خێزانی

سەستەری دووهم – بەهاری 2023-2024

- که بۆ بەکارهێنانی خیزانیی تەرخانکراوه، هەموو کاره بێ مۆلەتەکان، ئەمەش دەبێتە هۆی بەدەستەهێنانی بەرهەمیکی که مەتر له بەرهەمه راستەقینه که.
5. ئاستی نرخ له سالیکه وه بۆ سالیکی تر دهگۆریت، ئەمەش له بەرامبەردا دەبێتە هۆی گۆرانی بەرهەمی ناوخرۆیی و گۆرانکاری رێژەکان، ئەوهش دەبێتە هۆی پێویستی حیسابکردنی بەرهەمی راستەقینه (الناتج الحقیقی) له جیاتی (الناتج الاسمی).
6. دژواری توانای خەمڵاندنی دابەزینی بەهای سەرمايه، هەروەها بیتوانایی له بەدەستەهێنانی (الناتج الصافي الصحيح).
7. کیشە له خەمڵاندنی چالاکییە هاوتەریبەکانی بازار (چالاکییە ئابوورییە نافەرمايهکان) و ئەو زیانانە ی که به ئابووری نیشتمانی دهگهیهنن.
8. زەحمەتە قەبارە ی خەرجییه سەربازییهکان بخەمڵیند، چونکه بەرهەمیکه له بازارهکاندا نافەرۆشریت و بهو هۆیه وه هیچ بههایهکی بازار ی نییه، بۆیه خەلک پهنا دهبنه بهر دیاریکردنی بههاکه ی تهنه به تیچووی بەرهەمهێنانی.

رێگاکانی پێوانهکردنی چالاکیی ئابووری- طرق قیاس النشاط الاقتصادي (حسابات الناتج)

کۆمەلگا، له چالاکییه گرینگ و بەردهوامه که یدا، به گۆرینی سەرچاوه ئابوورییهکان (سەرچاوه سڕوشتییهکان، کار، رێکخستن و بەریوهبردن، سەرمايه) بۆ کالای بەکارهێنراو به ئامانجی دابینکردنی پێداویستییه کۆمهلايه تییهکان و تیرکردنی ئارهزووهکان، سوود و بههای جۆراوجۆری ئابووری دروست دهکات، ئیمه ئەو چالاکییه به چه مکی (بەرهەمهێنان) دهیناسینین. دەرئەنجامی ئەم بەرهەمهێنانه پینی دهوتریت بەرهەم، که بههای بازار ی هەموو ئەو کالای و خزمهتگوزارییه که کۆمهلگا له ماوه ی کاتییدا بەرهەمی دههینیت، به زۆری سالیک.

له رێگه ی رۆیشتن یاخود رهوتی بازنه یی داها ته وه (التدفق الدائري للدخل) تییینی دهکریت که ئەنجامدانی پرۆسه ی بەرهەمهێنان دەبێتە هۆی دروستکردنی داها، که له بەرامبەردا دەبێتە هۆی دروستبوونی خەرجییهکان، بۆیه سێ رێگه ههیه بۆ پێوانهکردنی چالاکیی ئابووری (ههژمارکردنی بەرهەمی نیشتمانی) به پینی ئەم ریبازه بریتین له:

۱. رێگه ی بەرههههێنان:

بەرهەم به پینی ئەم رێگه یه بههای هەموو کالای و خزمهتگوزارییه کۆتاییهکان له خۆدهگریت که له ماوه ی ماوه یه کدا بەرهەم هینراون، به زۆری سالیکه، بۆیه ده بێت گرنگی به پێویستی دوورکه و تنه وه له دووباره بوونه وه ی حیسابه که بدریت، بۆ نموونه له کاتی ههژمارکردنی بههای نان، مروف دهبیت خوی له دووباره کردنه وه ی ههژمارکردنی بههای ئەو ئارده به دوور بگریت که له پیکهاته که یدا هاتوه، چونکه ئارد وهک ماده یه کی سهر به خو ئەژمار دهکریت. بۆ ئەوه ی مهترسی دووباره بوونه وه ی ههژمارکردن نه بێت، به زۆری یه کی که له دوو رێگا به کاردههینریت:

سەستەری دووھم – بەھارە 2023-2024

أ. شیوازی بەرھەمە تەواوەکان- طريقة المنتجات النهائية:

ئەم شیوازە پشت بە کۆکردنەوەی بەھای سەرچەم کالاً و خزمەتگوزارییە کۆتاییەکان دەبەستیت کە لە ماوەی دیاریکراودا بەرھەم ھینراون کە لە پرۆسەکانی دیکە بەرھەمھێناندا بەکارناھێنرێن، وەک نان، ئۆتۆمبیل، جل و بەرگ...ھتد، بۆ ئەوەی ھەژمارکردنی ھەندیکیان دووبارە نەبیتەو بەرھەمەکان کە دەتوانریت لە ھەمان کاتدا بە کۆتایی و مامناوەند ھەژمار بکری. زۆر بەرھەم ھەیە کە بە کۆتایی دادەنریت بۆ دامەزرادە بەرھەمھێنەر، وەک شەکر بۆ نمونە، بەلام شەکر بە بەرھەمیکی مامناوەندیش دادەنریت لە پیشەسازییەکانی دیکەدا، وەک شەربەت و شیرینی...ھتد، بۆیە پێویستە ھەموو بەرھەمە کۆتاییەکان بەدەر بکری کە لە بەرھەمھێنانی کالای تردا بەکار دەھێنریت. بەلام ئەوەی لەم شیوازەدا ھەلە یە ئەوەیە کە چۆن بەھای کالای کۆتایی مامناوەند بزانی وەک شەکر، ئاسن، ئارد...ھتد، بۆ نمونە ئەگەر بەرھەمی کۆتایی شەکر یەک ملیۆن یەكە بیت، ئەوا بری بەکارھینراو لە دروستکردنیدا چەندە لە بەرھەمە شەکرەکان وەک: شیرینی، خواردنەو... ھتد؟). بەھای بەرھەمە تەواوەکان بەم شیوہیە ھەژمار دەکەین:

بەھای بەرھەمھێنان $\Sigma P.Q =$ (کۆی بری بەرھەمھێنان) $Q \times$ نرخ یەكە P

ب. ریگە ی بەھای زیادکراو- طريقة القيمة المضافة:

مەبەستمان لە بەھای زیادکراو، بەھای بەرھەمی کۆتایی کالاً و خزمەتگوزارییەکانی بەرھەم ھینراو لە ولایتیدا، بەھای پێداویستیەکانی بەرھەمھێنانی کالاً و کەرەستە ی خاوە کە لە دامەزرادەکانی دیکە کێدراون لێی کەم دەکەینەو، لێرەو، ئەو جیاوازی نیوان بەھای بەرھەمھێنان لە ھەر قۆناغیکی بەرھەمھێنانی کالاکە و بەھای ئەو کالاً مامناوەندانە ی کە تێیدا ھاتوو دانانی ئەم بابەتە لە ھەموو قۆناغیکدا.

جیاوازی نرخ ی بازارو نرخ ی سروشتی - الفرق بين سعر السوق والسعر الطبيعي-

نرخ ی بازار بریتییە لە نرخ ی فرۆشتن، واتە ئەو نرخ ی کە بەکاربەر بۆ کرینی بەرھەمە کە دەیدات، بەو پێیە جگە لە تیچوون و پەراویزی قازانج- بەھای ئەو باجە ناراستە و خۆیانە ی کە حکومەت دەیسەپینیت و کەمکردنەو ھەر یارمەتیە ک لەخۆدەگریت دابینکراو بۆ دامەزرادە کە. نرخ ی سروشتی پێی دەوتریت تیچوون، فاکتەرەکانی بەرھەمھێنان: تەنھا نرخ ی تیچووی بەرھەمھێنانە، لەگەل ریزە ی قازانج، بۆیە، دامەزرادە کە ناتوانیت کالاکانی بە نرخ ی ئاسایی بفرۆشیت لە ژیر پۆشنایی بوونی کەرتی حکومەت.

٢. ریگە ی داھات- طريقة الدخل:

ئیمە دەزانین کە پرۆسە ی بەرھەمھێنان لە ریگە ی تیکە لاو بوون و کارلێکی رەگەزە جوراوجۆرەکانی بەرھەمھێنان (فاکتەرەکان) پوودەدات، کە بریتین لە کار، زەوی (سروشت)، ریکخستن (بەریوەبردن) و سەرما یە، بۆیە بەرھەمی بە دەستھاتوو بە ریگە ی کۆکردنەو ھە گەرانی ھەو ی فاکتەرەکانی بەرھەمھێنان ھەژماری بۆ دەکریت کە بەشداربوو لە پیکھاتی بەرھەمھێنان.

سەستەری دووهم – بەهاری 2023-2024

گەرانه‌وه‌کانی هۆکاره‌کانی به‌ره‌مه‌پێنان به‌مشێوه‌یه‌ن به‌مشێوه‌یه:

1. کار و داهاقی حه‌قه‌ده‌سته‌که‌ی: پیکدیت له‌ خانه‌نشینی و مووچه و چوونه‌ ناو که‌رتی خۆبه‌خشی، وه‌ک پزیشک و پارێزه‌ر.
2. زه‌وی و داهاته‌که‌ی، مولگانه: داهاقی سه‌رچاوه‌ سه‌روشتیه‌ کشتوکالی و کانه‌زاییه‌کان، کرێ، و فرۆشتنی زه‌وی.
3. ریکخستن و گه‌رانه‌وه‌ی قازانجه‌که‌ی: پیکدیت له‌ قازانجی دابه‌شکراو + قازانجی دابه‌شنه‌کراو + باج له‌سه‌ر قازانج.
4. سه‌رمایه‌ و گه‌رانه‌وه‌ی سووده‌که‌ی: پیکدیت له‌ سووده‌ی که‌ له‌ ئه‌نجامی قه‌رز و به‌ره‌پێنانه‌وه‌ دیته‌ ئاراوه‌. کاتیک هه‌موو گه‌رانه‌وه‌کان کۆده‌که‌یته‌وه‌.

3. رینگه‌ی خه‌رجکردن (خواست) - طریقه‌ الإنفاق (الطلب):

ئهم شیوازه‌ بریتیه‌ له‌ هه‌ژمارکردنی کۆی خه‌رجیه‌کان به‌پێی که‌رته‌کانی ئابووری نیشتمانی، کۆی خه‌رجیه‌کان هه‌یجی دیکه‌ نییه‌ جگه‌ له‌ کۆی خواست له‌سه‌ر کالای و خزمه‌تگوزارییه‌ کۆتاییه‌کان که‌ له‌ ماوه‌ی دیاریکراودا (سال) به‌ره‌م ده‌هێنرێن، ده‌توانرێت بلێین جیاوازی نیوان کۆی خواست و کۆی خه‌رجیه‌کان کۆی گشتی داواکارییه‌ - وه‌ک کینه‌ز ناوی ده‌بات، خواستی کاریگه‌ر - ئه‌وه‌ خواستی خواستراوه‌ و EX-ANTE یه‌ که‌ په‌یوه‌ندی به‌ هه‌یزی کپینه‌وه‌ هه‌یه‌، که‌ هه‌یشتا نه‌گۆراوه‌ بۆ خه‌رجکردن، له‌ کاتیکدا کۆی خه‌رجیه‌کان جیه‌جیکردنی ئهم پرۆسه‌یه‌ EX-POST.

بۆ هه‌ژمارکردنی به‌ره‌می گشتی نیشتمانی به‌ شیوازی خه‌رجکردن، ده‌بێت ئابووری نیشتمانی به‌پێی که‌رته‌ جیاوازه‌کانی به‌م شیوه‌یه‌ دابه‌ش بکریته‌:

أ. خه‌رجیه‌کانی که‌رتی خانه‌وده‌کان: که‌ نوینه‌رایه‌تی ده‌کریت له‌ کپینی کالای و خزمه‌تگوزارییه‌ کۆتاییه‌ به‌هه‌یز و نابهرده‌وامه‌کان.

ب. خه‌رجیه‌کانی که‌رتی بازرگانی: که‌ خه‌رجکردنه‌ بۆ کالای و به‌ره‌پێنان، له‌وانه‌: خه‌رجکردن بۆ دروستکردنی کارگه‌، و خه‌رجکردن بۆ پێداویستی سه‌رمایه‌، ئامیڕ و ئامرازه‌کان.

ت. خه‌رجیه‌کانی که‌رتی حکومی: که‌ نوینه‌رایه‌تی ده‌کریت له‌ کپینی کالای به‌کاربه‌ر بۆ ئیداره‌ گشتیه‌کان بۆ ئه‌نجامدانی ئه‌رکه‌کانیان و خزمه‌تکردنی کۆمه‌لگا، دابه‌شکراوه‌ به‌سه‌ر(3) به‌شدا:

1. خه‌رجیه‌کانی ئیستا: مووچه و مووچه‌ی فه‌رمانبه‌ران ده‌گریته‌وه‌.
2. خه‌رجی به‌کاربه‌ر: کپینی حکومه‌ت بۆ کالای و خزمه‌تگوزارییه‌کان که‌ له‌ کورته‌خایه‌ندا به‌کارده‌هێنرێن.
3. خه‌رجکردنی حکومه‌ت بۆ سه‌روه‌ت و سامانی نه‌گۆر: کپینی حکومه‌ت بۆ باله‌خانه‌ و ئامیڕه‌ جو‌راو جو‌ره‌کان ده‌گریته‌وه‌.

ث. خه‌رجیه‌کانی که‌رتی گشتی ده‌ره‌کی (X-M): پێیچی ده‌وتریت به‌لانی ته‌رازووی بازرگانی (رسید المیزان التجاري) و جیاوازی نیوان خواستی ولات بۆ کالای و خزمه‌تگوزارییه‌کان نیشان ده‌دات.